

УДК 159.922.4+159.964.2+615.851

Дідух Микола Леонтійович

доктор психологічних наук, професор кафедри психології

МНУ ім. В. О. Сухомлинського

e-mail: didukh@hotmail.com

ORCID: 0000–0002–0790–0795

ПЕРСПЕКТИВИ КРОСКУЛЬТУРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕТНІЧНОЇ ІНДИВІДУАЦІЇ

Стаття присвячена методу репертуарних решіток, який може бути адекватним методом дослідження процесу етнічної індивідуації, він дозволяє виявити елементи, пов'язані з етнічним несвідомим, зокрема архетипічними образами. Конструкти, якими користуються досліджувані, пов'язані з гендером респондентів та етапами етнічної індивідуації та їхньою етнічною приналежністю, вони дають можливість створення монополярної матриці семантичного диференціала та порівняння конструктів в представників різних етносів.

Ключові слова: етнічна індивідуація, репертуарні решітки, архетипи, кроскультурні дослідження.

Постановка проблеми. У сучасному світі поширюється міграційна активність населення. Трудові мігранти, вимушені переселенці, біженці втрачають зв'язок із своїм корінням, зазнають складнощів асиміляції та адаптації в інших країнах. В них водночас відбуваються два протилежно спрямованих процеси — інкультурація в іншій країні та несвідомий процес етнічної індивідуації. Стосовно до цього перед нами постає проблема вивчення того, як конкретна людина пізнає і сприймає складний світ архетипів етнічного несвідомого, інших людей і самої себе, як формується цілісна система уявлень і відчуттів конкретної людини в процесі адаптації до проживання в іншій країні. Додатковою проблемою є пошук методик, які були б адекватними для носіїв різних мов та культур.

Аналіз попередніх досліджень. Незважаючи на різноманітність типів методик, способів отримання первинних оцінок і прийомів аналізу, найбільш адекватним для реалізації цього завдання може виявитися напрямок, що було створено на основі теорії конструктів Дж. Келлі [7], так звана техніка репертуарних решіток. Сьогодні це цілий напрямок в експериментальній психології [2; 6; 8; 9]. Гнучкість і ефективність репертуарних методик, якість і кількість одержуваної інформації роблять їх придатними для вирішення широкого кола завдань [1; 3; 4]. Метод репертуарних решіток є найбільш загальним і універсальним методом. Це «родовий» метод, що увібрав в себе і переваги вільної бесіди та структурованого інтерв'ю, і позитивні риси стандартизованих оціночних і самооцінюючої технік [9, 10]. Разом з тим метод репертуарних решіток — один з найбільш гнучких методів. Він може бути «налаштований» на розуміння різних аспек-

тів суб'єктивного досвіду людини, на виявлення смислових конструктів різного рівня узагальненості і значущості. Це один з небагатьох методів, який дозволяє використовувати в дослідницькій та діагностичній роботі не тільки загальногрупові нормативні шкали (параметри, характеристики), а й унікальні, властиві тільки даній конкретній людині. Перевагою цього методу є його незалежність від мови та культури, до якої належать респонденти. Знання деяких положень, що розвиваються в руслі даного напрямку, дозволяє усвідомити і подолати цілий ряд методичних проблем і труднощів, зробити методики більш коректними, а результати — психологічно адекватними [6].

Метою даного дослідження було розробити технологію дослідження особливостей семантичних конструктів для кроскультурного вивчення змісту архетипічних образів в залежності від етапу етнічної індивідуації суб'єкта.

З метою формування конструктів нами було використано метод повного контексту (випробуваний працює відразу з усім набором елементів, групуючи і протиставляючи їх різними способами) та його варіанти, такі, як методи самоідентифікації та самоперсоніфікації. Проблема вибору елементів багато в чому схожа з обговорюваною вище проблемою викликаних і заданих конструктів. Від вибору елементів залежить і рівень значимості конструктів, і ступінь їх релевантності для даної конкретної людини. На першому етапі дослідження необхідно виявити, які саме фольклорні герої або міфічні істоти є об'єктами проекції архетипу.

Метою подальшого дослідження було виявити схожість і розбіжності в уявленнях про архетипічні образи залежно від етнічної приналежності респондентів. Було використано такі емпіричні методи дослідження: метод ампліфікації, аналіз фольклорних текстів і наукових джерел. Всього було опитано 168 респондентів, з них 70 українців; 50 росіян, які мешкають в Україні; 48 кримських татар. Такий вибір етнічної приналежності досліджуваних був пов'язаний з розповсюдженістю цих етнічних груп на території сучасної України. Досліджувані були юнацького та дорослого віку, 65 % становили жінки, 35 % — чоловіки.

К. Г. Юнг виявив певну структурну організацію та класифікацію архетипів. Першим з них традиційно виступає архетип персони. На рівні окремої особистості це насамперед усвідомлення й інтродукція соціальної або професійної ролі. Якщо ж розглядати цей архетип на рівні етносу, то він проявляється як усвідомлення певною спільнотою своєї ролі в світовому контексті та прийняття рішень відповідно до даної ролі. Етнічний архетип персони включає таку складову ідеального Я-образу культури, тих дій та рис характеру, що їх носії культури вважають цінними, еталонними.

При вивченні цього архетипу в ході емпіричного дослідження було виявлено, що проекції персони переважно спрямовані на образи українського козака та гетьмана Богдана Хмельницького. Вони виокремлювалися усіма групами досліджуваних. Але більш цікавим був суб'єктивний зміст рис персони, що надавалися в ході ампліфікації. Богдана Хмельницького українці наділяють наступними рисами: мужній, сміливий, рішучий,

сильний, вольовий. Когнітивні асоціації пов'язують його образ з героєм, козаками, вказують на посаду — гетьман (1 згадка). Його діяльність на поведінковому рівні пов'язана з боротьбою, перемогою, наставництвом.

У свідомості росіян образ цього політичного діяча постає дещо іншим: на перший план виступають характеристики не емоцій та вольової активності, а влади: мудрий, розумний, відомий, цілеспрямований, авторитетний. На когнітивному рівні Б. Хмельницький — насамперед гетьман, володар, патріот, стратег. У діяльнісному аспекті важливим стає те, що він керував, об'єднував, захищав, досягав. Для татар більшу вагу має аспект війни, героїзму, перемоги, сили та гордоців. У діяльності виокремлюється те, що Б. Хмельницький почав воювати, переміг, досяг, визволив.

Для образу козака в українців домінантним є те, що герой сильний, спритний, хитрий, їздить, б'ється, сміється. Зовсім іншою є ця постать у проєкціях росіян: кривавий, мужній, жорстокий, нескорений.

Специфікою образу персони у проєкціях українців є й те, що до цього ж ряду належать розбійники — Устим Кармелюк та Олекса Довбуш. Вони сприймаються позитивно, характеризуються як справедливі, відчайдушні, сильні, завзяті. У росіян частіше зустрічаються образи владних персон Київської Русі — Володимира, княгині Ольги, які збирають, впорядковують і керують.

Досліджувані кримські татари мають своїх героїв — проєкції Персони. Насамперед це Ахмет-Хан Султан. Він народився у м. Алупці в 1920 р., під час Великої Вітчизняної війни був льотчиком-винищувачем, здійснив 603 бойові вильоти. У 1947 р. стає льотчиком-випробувачем. Як суспільний діяч, він підписав листа з проханням про репатріацію кримських татар. У свідомості сучасних респондентів — кримських татар він сприймається як хоробрий, самовідданий, розумний, гуманний і патріотичний. Важливим є те, що він воював, ризикував, жертвував і визволяв. При тому, що в школах чи вищих навчальних закладах Криму не викладають історію цього народу, респонденти — кримські татари часто згадують своїх видатних діячів, таких як Ізмаїл Гаспринський, Номан Чилимбиджі-хан, Алім Азамат Озму. Ці постаті стають проєкціями уявлень про силу, хоробрість, розум і патріотизм.

Найважливішим діяльнісним аспектом є: рятував, допомагав, створював, відроджував. Навіть при ампліфікаціях щодо льотчика — героя війни постають висловлювання, пов'язані із захистом і відродженням. Архетип анімуса в українських респондентів має два полюси тяжіння — герой і філософ. Проєкція героїчних аспектів даного образу спрямована на сучасних спортсменів — Андрія Шевченка та Віталія Кличка. Асоціативне поле пов'язане з грою, боротьбою, перемогою. Образ героя сприймається як сильний, яскравий, відомий, красивий і привабливий.

Приблизно однаковою є частота, з якою зустрічається й інший варіант проєкцій образу анімуса — філософ. Найяскравішими представниками саме цього типу проєкцій виступають Г. Сковорода та І. Франко. Схожі асоціативні поля виникають і навколо деяких інших культурних діячів, як-от Михайло Грушевський, Борис Гмиря, Анатолій Солов'яненко. У не-

свідомому наших респондентів філософ — це людина освічена, бідна, розумна, геніальна, духовно багата. У діяльнісному аспекті переважають висловлювання: писав, любив, працював, мандрував, помер.

Проекції образу анімуса в кримськотатарських респондентів мають виразно героїчний характер. До нього відносяться образи В. Вірастюка, В. Кличка, А. Шевченка, з якими пов'язані такі визначення: силач, богатир, переможець, мріяти, грати, перемагати, завойовувати. У відповідях російських респондентів теж присутні ці персонажі зі схожими характеристиками, проте в цій групі проекції анімуса доповнюються образами володарів — Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, Володимира Мономаха. Таким чином, можна відстежити етнічну специфіку сприймання образу анімуса: за наявності в усіх групах респондентів схожих ознак мужності, сили, здатності перемагати для українців надзвичайно важливим є розум, філософська спрямованість означеного архетипу, натомість в описах кримських татар він постає насамперед гіпермаскуліним переможцем, а в російян — мужнім та успішним володарем.

До архетипів духу відносяться мудрі пращури, які уособлюють духовно-моральну складову індивідуальності людини, і, на противагу їм, архетип божественної дитини (*puer aeternus*) як символ майбутніх сподівань. В українському світогляді є усталені образи, що втілюють саме ці архетипи. Божествена дитина — герой багатьох народних казок, від Котигорошка до Івасика Телесика. Цікаво, що в українській культурі ця дитина — хлопчик, на відміну від російської, де таку роль покладено на дівчинку (згадаймо казки про Машеньку).

На подальшому етапі було виявлено семантичне поле кожного елемента, їх повторюваність у вибірці українських досліджуваних, біполярні конструкції, їх зв'язки та ієрархічна організація, ступінь близькості архетипічних образів між собою та ставлення до них у групі респондентів.

Процес етнічної індивідуалізації проходить декілька етапів: ідентифікація зі світом без усвідомлення його меж, диференціація, пошук батьківських фігур, відокремлення проекцій, пошук глобальних цінностей, зникнення проекцій, прагматичний світогляд, інтеграція свідомого та несвідомого. На першому етапі людина, при усвідомленні власної етнічної ідентичності, має недиференційоване ставлення до своєї етнічності та не може використовувати її як ресурс. За умови мультикультурного оточення може початися процес диференціації, який супроводжується підвищеною увагою до розбіжностей між своїм народом та всіма іншими, посиленням проекції тіні, водночас можливі проекції значущих тінювих архетипів на «чужинців». Пошук «батьківських» фігур, привласнення архетипів батька, матері, героя, пошук власної міфологеми — сутність даного етапу. За несприятливого його перебігу можливе посилення ксенофобних реакцій. Достатня особистісна зрілість дозволяє подолати проекції та ілюзії даного етапу й перейти до переосмислення й диференціації. Суб'єкт відмовляється від проекцій та починає свідомо формувати власне ставлення до історії, культури, світогляду свого народу. Цей процес може призводити до внутрішньоособистісного конфлікту між попередніми «нормативними» уявленнями та

розгортанням процесу індивідуації та формування суб'єктного ставлення до свого народу. При несприятливому перебігу даного етапу відбувається посилення таких явищ, як етнотіпізм або етнофанатизм. Наявність розвинутої рефлексії та саморефлексії сприяє переходу до наступного етапу — зникнення проєкцій та реалістичного, прагматичного ставлення до особливостей свого народу. Людина отримує можливість використовувати архетипічні фігури та міфологеми в якості ресурсу для особистісного зростання. Почуття власної відповідальності за долю народу за сприятливого перебігу формує позитивну етнічну ідентифікацію, прагнення поліпшити долю свого народу. За несприятливого перебігу виникає нераціональне відчуття сорому та провини.

Під впливом етнічного несвідомого, зокрема архетипа самості та міфологем типу «Шляху героя» або «Рятівника» відбувається інтеграція особистості та реалізація набутого особистісного розвитку у творчій та життєвій активності особистості. Відсутність інструменту для інтеграції та адекватної реалізації може прозводити до викривлення у розвитку індивідуальності, посилення міжособистісного та внутрішньоособистісного конфлікту.

На етапі попереднього пілотажного дослідження було здійснено вибірку із 73 дорослих українців, з-поміж них було 30 чоловіків і 43 жінки.

Вибір елементів (українських архетипічних образів) здійснювався респондентами самостійно, методом вільного вибору. Було обрано наступні персонажі: архетип Дитини (Котигорошко), Персони (Галя, кум), Аніми (Мавка), Анімуса (козак), Трикстера (лис Микита), Мудрого Старого (кобзар), Тіні (відьма). При подальшому анкетуванні було запропоновано вільний вибір та порівняння тріад. Внаслідок означеної процедури виявлено монополярні конструкти, незводимі до біполярних дихотомій (наведено конструкти, що повторювались не менше 10 разів в різних досліджуваних): жінки, чоловіки; українці, красиві, працьовиті; хоробрі, герої, переможці; казкові, нереальні; наївні, малі; небезпечні, привабливі, природні; рідні, веселі, гарні; сільські, хитрі, багаті.

На другому етапі аналізу досліджувані здійснювали узагальнення отриманих конструктів, що дозволило виокремити проміжні біполярні конструкти: свої — чужі, цінні — незначні, привабливі — ворожі.

Нами проведено емпіричне дослідження ступеня семантичної близькості провідних архетипічних образів сучасним респондентам, залежність цього від гендеру респондентів та етапу етнічної індивідуації. Дослідження проводилося з використанням методу репертуарних ґраток Келлі та семантичного диференціала, що було об'єднано в дві базові категорії — суб'єктивної цінності та позитивного ставлення.

Дані дослідження за методом семантичного диференціала у загальній вибірці наведено в табл. 1.

Проте більш диференційоване вивчення рівня семантичної близькості показало суттєві розбіжності у сприйнятті даних образів за гендерною ознакою. При дослідженні за методом репертуарних ґраток досліджувані жінки продемонстрували наступне групування за ознаками:

Таблиця 1

Ступінь семантичної близькості архетипічних образів у дослідженій групі

Категорії	Респонденти, n	Мінімальна вираженість	Максимальна вираженість	Середнє значення	Стандартне відхилення
Цінність Я	73	21,00	49,00	42,0822	8,28612
Цінність Котигорошка	73	7,00	49,00	26,8767	10,44954
Цінність козака	73	7,00	42,00	26,9041	8,02282
Цінність мавки	73	4,00	41,00	26,5890	9,16187
Позитивне ставлення Я	73	8,00	49,00	36,8254	8,41943
Позитивне ставлення до Котигорошка	73	16,00	49,00	35,1435	7,46213
Позитивне ставлення до козака	73	10,00	41,00	32,3973	8,33623
Позитивне ставлення до мавки	73	4,00	28,00	18,3836	6,84269

- образ Я, Галя — жінки, українки, красиві, працьовиті;
- Котигорошко, кобзар, козак — чоловіки, українці, хоробрі, герої, переможці;
- Відьма, лис Микита — хитрі, небезпечні, брехливі;
- Котигорошко, мавка, лис Микита — казкові, нереальні;
- Котигорошко, Галя — наївні, малі;
- мавка, відьма — небезпечні, привабливі, красиві, природні;
- кобзар, кум, козак, Галя — рідні, українські, веселі, гарні.

Таким чином, помітно, що в жінок переважає усвідомлення важливості та позитивного ставлення до образу козака (репрезентації Анімуса) та відторгнення мавки (характерного для етнічного несвідомого образу Аніми). Це супроводжується дещо парадоксальним самосприйняттям — досить високим рівнем цінності Я на тлі середнього рівня позитивного ставлення до самої себе. Образ Котигорошка (символ Самості) викликає найбільш позитивне ставлення в респонденток і водночас має для них середню суб'єктивну цінність.

Результати дослідження за допомогою методу репертуарних ґраток в чоловіків дали інші варіанти груп:

- образ Я, кум — реальні, веселі, жартують, чоловіки;
- Галя, мавка, відьма — жінки, нечиста сила, гарні, привабливі, небезпечні;
- Котигорошко, кобзар, лис Микита — дитячі, казкові, розумні;
- Лис Микита, мавка — лісові, дикі, казкові, чарівні;
- козак, кум, кобзар — українці, чоловіки, хитрі;
- відьма, кум — сільські, хитрі, багаті.

Ставлення до архетипічних образів етнічного несвідомого в чоловіків виявилось іншим: бачимо близькість і приязнь до образу Аніми, нейтрально-позитивне ставлення до Котигорошка та віддаленість з великим рівнем дисперсії за параметром значущості образу козака. Як видно з попереднього етапу дослідження, в українських чоловіків легше відбувається ототожнення з образом Персона — кумом, аніж з козаком.

Респонденти, за результатами інших методів, були розподілені в залежності від етапів етнічної індивідуації. На першому етапі перебувало 3 особи, на другому — 14, на третьому — 31, на четвертому — 19, на п'ятому — 6. Не було виявлено істотних розбіжностей дисперсії за етапами від гендерних особливостей досліджуваних. Було виявлено, що досліджуваним рипаманні специфічні конструкти в залежності від етапу. Наведено приклади конструктів першого порядку та узагальнених конструктів досліджуваного, що перебував на першому етапі: рідні, родина, дорослі, казкові, чужі, застарілі, віддалені, узагальнені конструкти звелися до дихотомії сучасні — давні. Помітно, що наявні архетипи не викликають в респондента емоційних реакцій, конструкти переважно об'єктивовані, не відображають власного ставлення респондента. Конструкти досліджуваної, яка перебувала на другому етапі, суттєво відрізнялися: мужні, герої, сильні, небезпечні; гарні, співочі, привабливі; хитрі, не чесні, крадії. Стає помітним емоційна задіяність респондентки, при узагальненні конструктів вона об'єднує їх у три групи: чоловіче, жіноче, небезпечне. Притаманне другому етапу прагнення до проєкцій архетипічних образів проявляється у несвідомому пошуку архетипів Аніми, Анімуса, Тіні. Респондент, який перебував на третьому етапі етнічної індивідуації, запропонував наступні варіанти конструктів: природні, чарівні, мудрі; сильні, переможці, мужні, одвічні, гарні, привабливі, кумедні. На цьому етапі зникають негативні проєкції, збільшується позитивне ставлення до українських архетипічних образів. На четвертому етапі переважає прагматичний світогляд, що знаходить своє відображення у специфіці конструктів нашого респондента, вони знов мають тенденції об'єктивації: чоловіки, жінки, бідні, багаті, не реальні, казкові, сільські, уявні, сучасні. Дихотомії, якими користується даний досліджуваний, — реальні, уявні. На п'ятому етапі відбувається збагачення конструктів: сильні, привабливі, близькі, рідні, розумні, хитрі, поетичні, казкові, українські, чарівні, сексуальні. Респондент відчував проблеми при спробі узагальнення конструктів, але створює три конструкти другого порядку: сила, розум, близькість.

Таким чином, можна прийти до **висновку**, що достатньо успішною можна вважати схему дослідження етнічного несвідомого та процесу етнічної індивідуації, що складається з трьох етапів: аналізу фольклорних та міфологічних джерел, застосування методу ампліфікації, використання репертуарних решіток. Конструкти, якими користуються досліджувані, пов'язані з гендером респондентів та етапами етнічної індивідуації, вони дають можливість створення монополярної матриці семантичного диференціала, специфічної для представників кожної культури. Такий план дозволить вивчити рівень суб'єктивної близькості з архетипами свого та чужого народу.

References

1. Adams-Webber J. R. Differences between physical and psychological constructs in repertory grids. — Brit. J. Med. Psychol, 1980, v. 53, p. 319–322.

2. *Bannister D., Mair J. M. M.* The evaluation of personal constructs. — L.: Academic press, 1968. — 250 p.
3. *Cochran L. R.* The repertory grid in career counseling: Role and value. — *Canad. Counsellor*, 1980, v. 14(4), p. 219–222.
4. *Cochran L. R.* Construing and acting toward others. — *Soc. Behav. & Person.*, 1981, v. 9 (1), p. 37–40.
5. *Fransella F., Bannister D.* A manual for repertory grid technique. — L.: Academic press, 1977. — IX + 266 p.
6. *Fransella F., Joyston-Bechal M. P.* An investigation of conceptual process and pattern change in psychotherapy group. — *Brit. J. Psychiat.*, 1971, v. 149. p. 199–206.
7. *Kelly G. A.* The psychology of personal constructs. V. 1: A theory of personality. — N. Y.: Norton, 1955. — XVIII + 556 p.
8. *Landfield A. W., Stern M., Field S. P.* Social conceptual processes and change in students undergoing psychotherapy. — *Psychol. Rep.*, 1961, v. 8, p. 63–68.
9. *Mitsos S. B.* Personal constructs and semantic differential. — *J. Abnorm. Soc. Psychol.*, 1961, v. 62, p. 433–434.
10. *Tunnel J.* Sex role and cognitive schemata: Person perception in feminine and androgynous women. — *J. Pers. Soc. Psychol.*, 1981, v. 40, p. 1126–1136.
11. *Warr P. B., Coffman T. L.* Personality, involvement and extremity of judgment. — *Brit. J. Soc. Clin. Psychol.*, 1970. v. 9. p. 108–121.

Дидух Николай Леонтьевич

доктор психологических наук, профессор кафедры психологии

МНУ им. В. А. Сухомлинского

e-mail: didukh@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-0790-0795

ПЕРСПЕКТИВЫ КРОССКУЛЬТУРНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОЦЕССА ЭТНИЧЕСКОЙ ИНДИВИДУАЦИИ

Резюме

Статья посвящена метода репертуарных решеток, который может быть адекватным методом исследования процесса этнической индивидуации. Он позволяет выявить элементы, связанные с этническим бессознательным, в частности — архетипический образ. Конструкты, которыми пользуются испытуемые, связанные с гендером респондентов и этапами этнической индивидуации и их этнической принадлежности, они дают возможность создания монополярной матрицы семантического дифференциала и сравнения конструктов у представителей разных этносов.

В современном мире распространяется миграционная активность населения. Трудовые мигранты, вынужденные переселенцы, беженцы теряют связь с корнями, испытывают сложности ассимиляции и адаптации в других странах. В них одновременно происходят два противоположно направленных процесса — инкультурации в другой стране и бессознательный процесс этнической индивидуации. Применительно к этому перед нами встает проблема изучения того, как конкретный человек познает и воспринимает сложный мир архетипов этнического бессознательного, других людей и самого себя, как формируется целостная система представлений и ощущений конкретного человека в процессе адаптации к обитанию в другой стране. Дополнительной проблемой является поиск методик, которые были бы адекватны для носителей разных языков и культур.

Достаточно успешной можно считать схему исследования этнического бессознательного и процесса этнической индивидуации, состоящий из трех этапов: анализа фольклорных и мифологических источников, применение метода амплификации,

использование репертуарных решеток. Конструкты, которыми пользуются испытуемые, связанные с гендером респондентов и этапами этнической индивидуации. Они дают возможность создания монополярной матрицы семантического дифференциала, специфической для представителей каждой культуры. Такой план позволит изучить уровень субъективной близости с архетипами своего и чужого народа.

Ключевые слова: этническая индивидуация, репертуарные решетки, архетипы, кросскультурные исследования.

Didukh M.

Doctor of Psychology, Professor of the Department of Psychology
MNU named V. O. Sukhomlinsky

PROSPECTS OF CROSS CULTURAL RESEARCH OF THE PROCESS OF ETHNIC INDIVIDUALISM

Abstract

The article is devoted to the method of repertory grids, which can be an adequate method of studying the process of ethnic individuation. It allows us to identify elements associated with the ethnic unconscious, in particular — the archetypal images. The constructs used by subjects related to the gender of respondents and the stages of ethnic individuation, and their ethnicity, they make it possible to create a monopolar matrix of the semantic differential and to compare constructs in representatives of different ethnic groups.

In the modern world, the migration activity of the population is spreading. Labor migrants, internally displaced persons, refugees lose ties with their roots, experience difficulties in assimilation and adaptation in other countries. In them simultaneously there are two oppositely directed processes — inculturation in another country and unconscious process of ethnic individuation. As applied to this, we face the problem of studying how a particular person perceives and perceives the complex world of the archetypes of the ethnic unconscious, other people and himself, as an integral system of representations and sensations of a particular person is formed in the process of adaptation to inhabitation in another country. An additional problem is the search for techniques that would be adequate for speakers of different languages and cultures.

The scheme of research of the ethnic unconscious and the process of ethnic individuation, consisting of three stages: the analysis of folklore and mythological sources, the application of the amplification method, the use of repertoire grids, it can be considered quite successful to constructs used by subjects related to the gender of respondents and stages of ethnic individuation. They make it possible to create a monopolar matrix of the semantic differential, specific for representatives of each culture. Such a plan will allow us to study the level of subjective closeness with the archetypes of one's own and another's people.

Key words: ethnic individuation, repertory grids, archetypes, cross cultural studies.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2017